

Едуард Маринов*

СТОКОВА СТРУКТУРА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ИНТЕГРАЦИОННИ ОБЩНОСТИ В АФРИКА

Въпреки интеграционните усилия африканските регионални икономически общности (РИО) продължават да бъдат силно зависими от търговията с останалия свят. Сравнена е еволюцията на търговските потоци на избрани РИО и е изследвана стоквата структура на международната търговия на всяка от тях през последното десетилетие.

JEL: F15; N77

Въпреки че през последните три десетилетия в Африка се наблюдава стабилен икономически растеж, делът на континента в световния износ е спаднал от около 6% през 80-те години на XX век до 3% през 2011 г., а този в световния внос – съответно от около 4.6 до 3%. Това се дължи както на променящите се тенденции в международната търговия, така и на стоквата структура на външната търговия на африканските държави и на търговските политики, прилагани от тях през последните 30 години.

“През периода на колониализма и веднага след него структурата на външната търговия на африканските страни е определена главно от нуждите на колониалните метрополии” (Малхасян, 1979, с. 43). Държавите от Африка изнасят основно природни ресурси като дървесина и полезни изкопаеми и внасят промишлени стоки. Шест десетилетия по-късно не се наблюдава сериозна промяна във външнотърговската структура. Почти без изключения африканските страни остават последователни в неуспеха си да диверсифицират търговията си в посока към промишлени стоки въпреки протичащите процеси на либерализация и глобализация в световната търговия. Според Afari-Gyan причините за неуспеха в диверсификацията на износа включват липсата на разумна макроикономическа политика, високите мита и финансовите ограничения, свързани с предлагането (Afari-Gyan, 2011, p. 63).

Приходите от международна търговия на повечето африкански страни идват от износа на две до три суровинни стоки, като по този начин те са изправени пред проблема на краткосрочните флуктуации на цените на първичните стоки, които са много по-големи от тези на останалите (Kaldor, 1987). Приходите от износ са основни детерминанти на платежния баланс, външната задлъжнялост, фискалните затруднения и нивата на спестявания и инвестиции в тези държави, а оттук – и на благосъстоянието им. Изкривената производствена база на икономиките в Африка, насочена към производството на първични продукти и ограничен брой потребителски стоки, намалява потенциала за вътрешнорегионална търговия (Aryeetey and Oduro, 1996, p. 36),

---

* Докторант във ВСУ „Чернориец Храбър”, катедра „МИО”, eddie.marinov@gmail.com

която според теорията на валутните съюзи е мярката за успех на усилията за регионална икономическа интеграция.

Африканските регионални икономически общности (РИО) са силно зависими от търговията с останалия свят, защото континентът произвежда предимно стоки, които не потребява, и обратно – внася такива, които потребява. Налице е и недостатъчно продуктово разнообразие, тъй като повечето износни стоки са първични (горива, храни, минерали), които рядко се използват в дейности с висока добавена стойност. За да се задоволи търсенето на множество продукти, най-вече на промишлени и по-специално на потребителски стоки, държавите трябва да разчитат на външни за континента пазари.

Методологически бележки

Разгледан е десетгодишен времеви период – 2002-2011 г. Представени са РИО, които Африканският съюз (АС) разпознава като стълбове за изграждането на Африканската икономическа общност (АИО). Стоките са избрани на базата на достъпността до информация и значението ѝ за целите на изследването.

Всички търговски данни са от United Nations Commodity Trade Statistics Database for the World Integrated Trade Solution и се отнасят за внос CIF и износ FOB. Стойността на търговията е в USD по текущи цени. Всички стокни групи са дефинирани според Стандартната международна търговска класификация (SITC), ревизия 3, тъй като данни по ревизия 4 са налични само за след 2007 г.¹

Сумите от изчислените дялове са над 100%, защото при РИО е налице припокриващо се членство на много от африканските държави в повече от една общност. Някои от избраните групи стоки са подгрупи на други (храните са част от селскостопанските продукти, горивата - от горива и минерали, а машините, текстилните изделия и облеклата – от обработените изделия).

Обща характеристика на избраните РИО

В момента в Африка съществуват 16 РИО, като 8 от тях са припознати от АС като стълбове за изграждането на АИО.² Това са Общността на Сахел-Сахарските държави (CEN-SAD), Общият пазар за Източна и Централна Африка (COMESA), Източноафриканската общност (EAC), Икономическата общност на държавите от Централна Африка (ECCAS), Икономическата общност на

¹ Селскостопанските продукти включват SITC части 0 1, 2, 4 минус деления 27 и 28; храните са SITC части 0, 1, 4 и деление 22; горивата и минералите - SITC част 3, деления 27, 28 и 68, а горивата са част 3 от SITC. Обработените изделия включват SITC части 5, 6, 7, 8 минус деление 68 и група 891. Машините и оборудването са SITC част 7, текстилът - SITC деление 65, а облеклата - SITC деление 84.

² Магребският съюз (UMA) все още не е подписал Протокола за отношенията с АИО и от 2012 г. не се разглежда като стълб на Общността.

Стокова структура на външната търговия на регионалните икономически общности в Африка

държавите от Западна Африка (ECOWAS), Междуправителственият орган за развитие (IGAD) и Южноафриканската общност за развитие (SADC) (вж. приложението). Отделните РИО са на различен етап от интеграционния процес. На табл. 1 е представена обща информация за избраните регионални интеграционни общности.

Таблица 1

Основни данни за избрани РИО (2011 г.)

Показатели	CEN-SAD	COMESA	EAC	ECCAS	ECOWAS	IGAD	SADC
Брой на страни-членки	29	19	5	10	15	7	15
Територия (хил. км ²)	15 289	11 602	1822	6612	4188	5209	9862
Територия (% от Африка)	50.9	38.6	6.1	22.0	13.9	17.3	32.8
Население (млн.)	540	433	137	134	142	205	273
Население (% от Африка)	53.5	42.9	13.6	13.3	14.1	20.4	27.0
Гъстота на населението (на 1 км ²)	35.3	37.3	75.6	20.3	34.0	39.5	27.7
Заетост (% от населението над 15 г.)*	33.1	38.0	43.3	38.3	33.4	40.1	36.7
БВП (млн. USD)	910 628	518 792	82 839	188 122	127 768	140 894	654 778
БВП (USD на човек)	1685.3	1197.2	601.2	1400.0	897.4	684.1	2396.1
Търговия със стоки (млн. USD)	399 429	158 415	25 435	7539	258 536	19 299	287 294
Търговия със стоки (% от Африка)	47.8	19.0	3.0	0.9	30.9	2.3	34.4
Внос (% от БВП)	27.7	25.8	33.6	27.0	26.9	25.2	28.6
Износ (% от БВП)	29.0	29.9	13.8	53.9	36.4	14.2	30.9
Салдо (млн. USD)	27 636	-50 553	-10 907	-3036	64 546	-9751	-26 691

* Липсват данни за Сейшелските острови, Мавриций и Джибути.

Източник. World DataBank, UNcomtrade и собствени изчисления.

CEN-SAD е рамка за интеграция и хармонизация, като целта е да стане водещата организация сред РИО в Африка. COMESA е общност с мандат да създаде напълно интегрирана и международно конкурентна РИО, в която да е налице свободно движение на хора, стоки, услуги и капитали. Заявената от EAC цел е изграждането на просперираща, конкурентна, сигурна и политически обединена Източна Африка. В ECCAS са съсредоточени 4/5 от африканските гори, има много минерални ресурси и нефт, но честите конфликти пречат за реализирането на този потенциал. Основната цел на ECOWAS, където водеща е икономиката на Нигерия, е стимулирането на регионалното икономическо сътрудничество и посрещането на новите предизвикателства пред развитието. Дейността на IGAD е насочена към поддържане на мира и сигурността, както и към проблеми, свързани с развитието и икономическата интеграция. Целите на SADC, в която основна е икономиката на Република Южна Африка (РЮА), не се изчерпват само с разрешаването на въпроси от областта на търговията, въпреки че именно тя е главният двигател на интеграционните процеси.

Тенденции във външната търговия на Африка

Въпреки че континентът се влияе относително слабо от световните кризи и рецесии, те определено оказват въздействие върху икономическия растеж и обемите на търговия. Зависимостта на африканските държави от приходи от износ на суровини води до сериозен спад в експортните приходи (съответно с около 190 млрд. USD за 2009 и с около 70 млрд. за 2010 спрямо 2008 г.), както и до дефицити в бюджетите и текущите сметки. Според Collier (2002, р. 2), докато през 1980 г. три четвърти от износа на развиващите се страни са суровини, в началото на XXI век близо 80% са обработени изделия. В Африка обаче отражението на бума в промишления износ се отразява слабо – делът на континента в световния износ постоянно намалява, докато този на горивата и минералите се увеличава – както спрямо суровинния износ, така и спрямо общия.

Таблица 2

Международна търговия на Африка с избрани стоки (млн. USD)

Продукти	Износ			Внос			Стокообмен		Салдо 2011 г.
	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	
Общо	151 543	591 712		129 837	499 371		1 091 082		92 341
Селскостопански продукти	24 859	58 985	10.0	21 935	84 502	16.9	143 487	13.2	-25 518
Храни	19 517	47 396	8.0	19 648	77 476	15.5	124 871	11.4	-30 080
Горива и минерали	76 115	393 952	66.6	8661	76 742	15.4	470 694	43.1	317 209
Горива	64 824	333 324	56.3	6504	64 458	12.9	397 782	36.5	268 867
Обработени изделия	44 355	105 351	17.8	94 688	318 661	63.8	424 013	38.9	-213 310
Машини и оборудване	10 928	31214	5.3	48 164	161 388	32.3	192 602	17.7	-130 174
Текстил	1495	2703	0.5	7092	18 624	3.7	21 327	2.0	-15 921
Облекло	8952	12 757	2.2	2656	7740	1.6	20 497	1.9	5017

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Gayi (2010) доказва, че 49-те африкански страни, класифицирани от ООН като слабо развити, стават още по-зависими от суровините, като за периода 2000-2008 г. техният дял в общия износ на стоки се повишава от 69% през 2000 до 82% през 2008 г. Тази нарастваща зависимост оказва негативно влияние в държавите, където се среща, защото променливите цени на суровините предизвикват макроикономически шокове, водещи до влошаване на и без това ниският стандарт на живот.³

Само няколко държави в Африка успяват да диверсифицират търговията си към промишлени стоки като електронни компоненти и текстилни

³ Сред негативните макроикономически ефекти от повишаването на цената на петрола могат да се посочат засилването на инфлационните движения, обезценяването на местните валути и прекомерното заемане на международните пазари (Желязкова, 2010, с.125-126).

изделия. Примери в това отношение са РЮА с 43% дял от износа на обработени изделия в Африка, Тунис (13%), Мароко (14%) и Египет (11%), които заедно осъществяват повече от 4/5 от този износ.

Някои африкански страни пренасочват износа си към нетрадиционни стоки, особено плодове и зеленчуци. Кения и Уганда например изнасят големи количества цветя и зеленчуци, а Гана има висок дял в износа на ананаси. Според Afari-Gyan (2011, р. 66) основна пречка пред търговията с нетрадиционни стоки, която ограничава ръста на пазарни дялове, обаче е задължението за стриктно придържане към санитарните и фитосанитарните стандарти.

Общият стойностен обем на износа за 2011 г. е 592 млрд. USD, а на вноса – 500 млрд., като повишението и на двете стойности за периода е почти едно и също – малко под 3 пъти, или със среден годишен ръст от 16%. Основните експортни стоки на континента са горивата и минералите – с 2/3 дял в износа, като около 85% от тях са горива. Средният годишен ръст на износа на горива е най-висок (20%), като за периода 2002-2011 г. стойността му се увеличава над 4 пъти. Те са и основната причина за положителното търговско салдо на континента, тъй като освен при тях от избраните стоки само при облеклата то има позитивно, макар и малко измерение (5 млрд. USD). Както беше отбелязано, Африка е силно зависима от вноса на обработени изделия, който е близо 2/3 от общия внос, като почти половината от него заемат машините и оборудването (45%). Наблюдава се положителна тенденция – вносът на промишлени стоки, машини и оборудване нараства по-бавно от общия (съответно среден годишен ръст 13, 14 и 16%). Текстилните изделия и облеклата имат сравнително малък дял в търговията на континента – под 2%. Те демонстрират и най-слаб ръст (съответно 7 и 11% средногодишно), като износът расте значително по-бавно от вноса (с 4 процентни пункта и за двете групи продукти).

Поради малкия размер на пазарите и ресурсната база в повечето африкански държави се поражда нуждата от икономическа интеграция за увеличаване на международната конкурентоспособност, постигане на висок икономически растеж и намаляване на бедността. Интеграционните проекти позволяват на страните да обединят усилията и ресурсите си за създаване на по-големи вътрешни пазари, за да се справят с предизвикателствата, които не могат да преодолеят сами. Според теорията на икономическата интеграция “сред положителните ефекти на интеграцията могат да се открият ръстът на вътрешнорегионалната търговия, нарастването на доходите, развитието на конкуренцията, повишаването на икономииите от мащаб и реструктурирането на фирмите” (Панушев, 2003, с. 38-39). Chauvin (2002, р. 37) отбелязва, че при регионалните интеграционни споразумения е налице презумпцията, че групи страни, които имат по-тесен набор от проявени сравнителни предимства при подобни продукти, е по-малко вероятно да намерят основание за намаляване на износа в резултат от определено регионално търговско споразумение. Съгласно теорията на международната търговия ползите от

търговията идват от специализирането в областта на сравнителните предимства на дадена страна, т.е. в сектори, в които тя произвежда относително по-ефективно. От тази гледна точка чрез интеграционните процеси стоквата структура на търговските потоци на Африка може да се подобри в посока към диверсификация и използване на сравнителните предимства на отделните държави.

Общността на Сахел-Сахарските държави – най-голямата по площ и население РИО, има и най-висок дял в международната търговия на Африка – близо 48% (526 млрд. USD). Следват я Южноафриканската общност за развитие (35%, или 381 млрд. USD) и Икономическата общност на държавите от Западна Африка (24%, или 260 млрд. USD), включващи двете най-големи икономики на континента – съответно РЮА и Нигерия. Делът на Общия пазар за Източна и Централна Африка е около 20% (213 млрд. USD), а последните три РИО - ECCAS, IGAD и EAC, са с относително по-нисък дял във външната търговия – респ. 13, 4 и 3%.

Таблица 3

Външна търговия на избрани РИО (млн. USD)

РИО	Износ			Внос			Стокообмен		Салдо
	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	
Общо	5 979 479	16 055 542		6 373 306	16 967 620		33 023 162		-912 077
Африка	151 543	591 712	3.7*	129 837	499 371	2.9*	1 091 082	3.3*	92 341
CEN-SAD	66 716	252 463	42.7	75 244	273 817	54.8	526 281	48.2	-21 354
COMESA	30 763	94 627	16.0	33 679	118 419	23.7	213 046	19.5	-23 792
EAC	3381	9325	1.6	4998	23 751	4.8	33 076	3.0	-14 425
ECCAS	17 722	107 422	18.2	8167	38 571	7.7	145 994	13.4	68 851
ECOWAS	27 991	136 348	23.0	29 320	123 724	24.8	260 073	23.8	12 624
IGAD	5345	22 707	3.8	6942	30 653	6.1	53 361	4.9	-7946
SADC	57 810	227 084	38.4	36 885	154 072	30.9	381 157	34.9	73 012

* Дял на Африка от света.

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

CEN-SAD е водещата РИО както при вноса, така и при износа – съответно с дял 55 и 43%, следват SADC – с 31 и 38%, и ECOWAS – с 25 и 23%. ECCAS, вторият най-голям износител на горива, е четвърта в износа с 18%, следвана от COMESA (16%). При вноса положението е малко по-различно – при промишлените стоки COMESA има относително висок дял, като заема общо 24% във вноса на Африка, докато ECCAS заедно с IGAD и EAC са с относително по-ниски дялове (респ. 8, 6 и 5%).

Общото нарастване на стойностния обем на международните търговски потоци на Африка за периода 2002-2011 г. е около 3 пъти със среден годишен ръст от 16%, или с близо 5 процентни пункта повече от този на търговията в

глобален мащаб. Трябва да се отбележи сериозното нарастване на търговските потоци на ECCAS (21% средногодишно), като стойността на износа се увеличава над 5 пъти за разглеждания период. Останалите интеграционни общности имат сходни темпове на растеж (15-18%), като в CEN-SAD и ECOWAS те са малко по-високи в износа от тези във вноса. Това може да се обясни с високото съотношение на износа към вноса на страните-износители на горива, членуващи и в двете общности.

Търговски потоци по стоки

Повечето от стоките, търгувани от африканските регионални интеграционни общности, имат ниска добавена стойност и включват основно суровини (най-вече горива и земеделска продукция). Африка внася обработени изделия от държави извън континента, като по този начин подкрепя тяхната индустриализация вместо своята.

В световен мащаб най-висок ръст като стойност бележи търговията с горива – 37%, следвана от селскостопанските суровини (26%) и минералите (25%). До голяма степен това се дължи на сериозното увеличение на цените на суровините през 2011 г. (WTO, 2012, p. 53).

Таблица 4

Международна търговия на РИО със селскостопански продукти (млн. USD)

РИО	Износ			Внос			Стокообмен		Салдо
	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2011 г.
Общо	558 128	1 541 900		599 222	1 566 405		3 108 304		-24 505
Африка	24 859	58 985	3.8*	21 935	84 502	5.4*	143 487	4.6*	-25 518
CEN-SAD	12 467	32 850	55.7	13 425	51 683	61.2	84 533	58.9	-18 832
COMESA	6871	15 858	26.9	6949	28 618	33.9	44 477	31.0	-12 760
EAC	2209	5768	9.8	731	3499	4.1	9267	6.5	2269
ECCAS	1918	3579	6.1	1815	8067	9.5	11 646	8.1	-4488
ECOWAS	6487	18 279	31.0	5020	17 971	21.3	36 249	25.3	308
IGAD	2651	6975	11.8	1193	6478	7.7	13 453	9.4	498
SADC	9960	19 795	33.6	5014	18 845	22.3	38 641	26.9	950

* Дял на Африка от света.

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Стойността на световния износ на *селскостопански продукти* се увеличава с 21% през 2011 г. Това се дължи отчасти на повишаването на цените на храните и на селскостопанските суровини, които отбелязват рекорден растеж – съответно с 20 и 23%. „Пазарите са изключително чувствителни към промени в данните за производство и потребление, балансът между търсене и предлагане се намира в много тесни граници. Потребителите на зърно трябва да се справят с екстремните ценови рискове, които им предлага паза-

рът“ (Костадинов, 2013). През 2011 г. всеки от десетте най-големи износителя на селскостопански продукти отбелязва ръст над 15%, като делът на храните е 82%, т.е. повишение с 21% (WTO, 2012, р. 54).

Делът на износа на селскостопански стоки от Африка в световен мащаб е 3.8% (59 млрд. USD), а на вноса – 5.1% (85 млрд. USD). Търговията на континента е доминирана от Общността на Сахел-Сахарските държави (58%), Общия пазар за Централна и Източна Африка (31%), Южноафриканската общност за развитие (27%) и Икономическата общност на държавите от Западна Африка (25%). При първите две вносът значително надвишава износа, докато при SADC и ECOWAS стойностите са почти равностойни. Като цяло континентът има по-висок ръст на стойността на търговията със селскостопански стоки от глобалния – над 13% годишно, което се запазва и през 2011 г. (22%). Трябва да се отбележи доста по-слабото в сравнение със средното за континента нарастване на износа на ECCAS и SADC (3 процентни пункта по-малко), а при вноса – по-силното на IGAD и EAC (съответно с 5 и 3 процентни пункта).

И в Африка *храните* заемат голям дял от търговията със селскостопански продукти – около 87% за 2011 г., което е спад с близо 5 процентни пункта спрямо 2009 г. Наблюдават се сериозни разлики в посочения дял при вноса и износа (съответно около 90 и 80%), като те са относително постоянни със съвсем леко повишение за целия период. Интересни различия се установяват при търговията на отделните РИО. По отношение на вноса в IGAD, ECOWAS и ECCAS делът на храните от селскостопанските продукти достига до почти 92%, докато в износа на последната той е под 40%, което се дължи главно на силното присъствие на каучук като основен продукт в износа на държавите от тази общност.

Таблица 5

Международна търговия на РИО с горива и минерали (млн. USD)

РИО	Износ			Внос			Стокообмен		Салдо
	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	
Общо	729 058	3 321 587		780 970	3 903 043		7 224 630		-581 456
Африка	76 115	393 952	11.9*	8661	76 742	2.0*	470 694	6.5*	317 209
CEN-SAD	34 133	171 475	43.5	5422	49 577	64.6	221 053	47.0	121 898
COMESA	15 758	58 741	14.9	2144	12 913	16.8	71 654	15.2	45 827
EAC	444	1034	0.4	502	2586	3.4	4023	0.9	-1148
ECCAS	13 734	82 735	25.7	467	4031	5.3	105 403	22.4	97 342
ECOWAS	17 780	113 164	28.7	2484	27 822	36.3	140 986	30.0	85 342
IGAD	1882	13 173	3.3	355	1565	2.0	14 738	3.1	11 608
SADC	18 742	119 192	30.3	2403	18 427	24.0	137 619	29.2	100 765

* Дял на Африка от света.

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Високият ръст на стойността на търговията с *горива и минерали* в световен мащаб през 2011 г. (близо 30%) е свързан със значителното увеличение на цените им, подобно на ситуацията през 2008 г. В Африка този ръст е сравнително по-нисък (11%), най-вече поради кризата в Либия, която ограничава производството и износа на нерафинирани горива (WTO, 2011, р. 51-52). През 2011 г. в някои РИО (COMESA, ЕАС, ECCAS и IGAD) се наблюдава сериозен спад в износа (65-90%), застой или слабо понижение при вноса (като само в ECCAS той съответства на намалението в износа), а запазването на положителната тенденция (докато през 2002-2010 г. делът на Африка в световния износ е над 9%, а във вноса – 2-2.5%, през 2011 г. той е съответно 8 и 1.8%) се дължи на ECOWAS (с ръст от около 70%) и SADC (30%). Двете общности, доминирани от най-развитите икономики на континента (РЮА и Нигерия), са сред големите вносители на горива и минерали (съответно 50 и 17.5% дял от Африка), като значително по-ниският дял на ECOWAS се дължи на факта, че тя произвежда тези продукти. През 2011 г. стойността на търговията на CEN-SAD, която доминира континента (50% от общата търговия на Африка), бележи слабо нарастване (3%). Незначителен е делът в търговията на трите малки общности ECCAS, IGAD и ЕАС.

За целия изследван период РИО в Африка (с изключение на ECCAS и IGAD, при които има намаление) бележат по-висок от световния ръст в стойността на търговията с горива и минерали, достигаш до близо 6 пъти (24% средногодишно) в ECOWAS и SADC. Делът на *горивата* от стойността на тази търговия е изключително голям (средно 85%), като в някои РИО (ECOWAS, IGAD, CEN-SAD, ECCAS) надхвърля 95%. Горивата носят над 56% от общите приходи от износ на континента, докато делът им във вноса е значително по-нисък – 13%. Най-съществен износ имат ECOWAS и CEN-SAD (съответно 110 и 160 млрд. USD), тъй като и в двете общности членува най-големият производител на континента – Нигерия с близо 1/3 от целия износ на Африка. Следват ECCAS и SADC (95 и 70 млрд. USD), където основният производител е Ангола с около 1/5 от износа на континента. Всички РИО (с изключение на ЕАС, чийто дял в търговията на Африка е под 1%) имат положително търговско салдо при търговията с горива за 2011 г., както и значително повишаване на стойността на търговията за периода 2002-2011 г. (3 до 6 пъти). Трябва да се отбележи и още по-високият темп на нарастване на стойността на вноса (20-32% средногодишно при 20% ръст за света), достигашо до над 10 пъти за ECOWAS.

Делът на *обработените изделия* в световната търговия намалява от 75% за 2000 до 65% за 2011 г. (WTO, 2012, р. 53), докато в Африка той е близо 2/3 във вноса и под 1/5 в износа. Всички РИО, а и всички държави на континента имат задълбочаващо се отрицателно салдо при търговията с обработени изделия – за периода вносът расте 2-4 пъти, а износът – 1 до 1.9 пъти. Основните вносители са CEN-SAD, SADC, ECOWAS и COMESA, а основни износители – SADC (55%, като делът на РЮА надхвърля 43% от

общия износ на Африка) и CEN-SAD (43%, с основни износители Египет, Мароко и Тунис – общо 38% от износа на континента).

Таблица 6

Международна търговия на РИО с обработени изделия (млн. USD)

РИО	Износ			Внос			Стокообмен		Салдо
	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2002 г.	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	2011 г.	Дял от Африка, 2011 г., %	
Общо	4 436 147	10 493 873		4 752 329	10 910 093		2 1403 965		-416 220
Африка	44 355	105 351	1.0*	94 688	318 661	2.9*	424 013	2.0*	-213 310
CEN-SAD	18 036	45 498	43.2	53 699	168 223	52.8	213 721	50.4	-122 725
COMESA	7393	18 122	17.2	22 886	73 501	23.1	91 623	21.6	-55 378
EAC	684	2069	2.0	3573	16 949	5.3	19 018	4.5	-14 881
ECCAS	2027	2236	2.1	5744	25 708	8.1	27 943	6.6	-23 472
ECOWAS	2421	4061	3.9	20 904	76 610	24.0	80 671	19.0	-72 550
IGAD	721	2054	1.9	5037	21 392	6.7	23 446	5.5	-19 338
SADC	25 487	57 489	54.6	27 979	105 133	33.0	162 622	38.4	-47 643

* Дял на Африка от света.

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

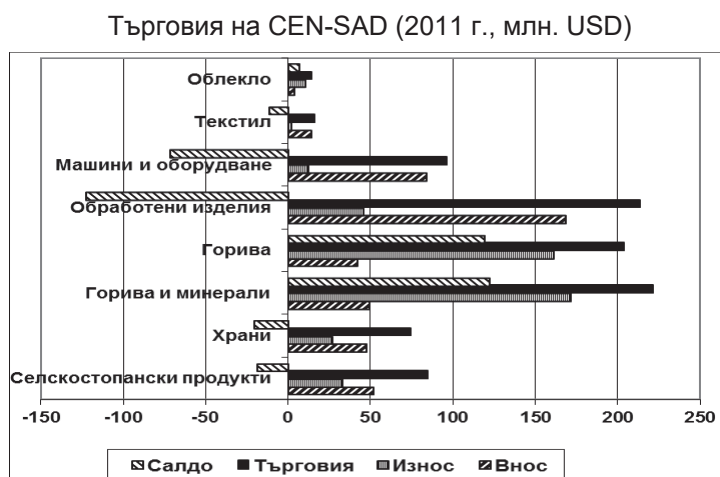
Около половината от търговията с обработени изделия в Африка е с *машини, оборудване и транспортни средства*, като този дял е малко по-нисък от световния (45 към 50%). И тук се наблюдава негативната тенденция износът да е по-малък и да нараства по-бавно от вноса. Разпределението на търговията между отделните общности е подобно на това при обработените изделия. В световен мащаб през 2011 г. износът на облекла показва най-големият ръст, отчитан от 2000 г. (WTO, 2012, р. 58). В Африка дялът на износа на *текстилни изделия и облекла* от този на обработени изделия е много по-висок от световния (съответно 16 и 6%), като в някои РИО е близо 30% (CEN-SAD, COMESA). Основен принос за това имат северноафриканските държави-износители. И тук обаче вносът нараства значително по-бързо (2-4 пъти) от износа за периода 2002-2011 г.

Характеристика на търговските потоци в отделните РИО

Възможностите за износ могат да бъдат използвани като индикатор за силните страни в икономиката на даден регион и нейните сектори. Те са указател за способността да се произвеждат стоки, които задоволяват изискванията на международната конкуренция. Затова е важно да се идентифицират секторите с висок дял в износа, които показват сравнителните предимства на регионите.

Водещо място в търговията на Общността на Сахел-Сахарските държави за 2011 г. (фиг. 1) заемат горивата при износа (161 млрд. USD) и обработените продукти при вноса (168 млрд.). Общото търговско салдо е отрицателно, като освен горивата единственият продукт, при който износът надвишава вноса, са облеклата (6 млрд. USD). За периода 2002-2012 г. и при вноса, и при износа на стоки се наблюдава ръст, като спад е отчетен само през 2009 г. Най-много се е увеличила търговията с горива (близо 9 пъти при износа и около 4 пъти при вноса), най-малко – тази с обработени изделия (съответно 1.5 и 2 пъти) и особено с облекла (само около 5% средногодишен ръст). При селскостопанските стоки и храните за 2000 г. вносът и износът имат почти еднакви стойности, докато за 2011 г. вносът е почти двоен на износа. Делът на горивата в износа на горива и минерали е около 95%, а този на машините и оборудването във вноса на обработени изделия – около 50% (близък до средното за континента).

Фигура 1

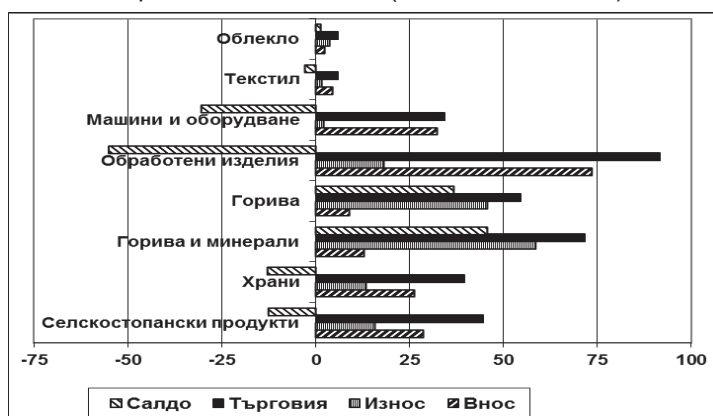

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Горивата са основната експортна стока и на Общия пазар на Централна и Източна Африка за 2011 г. - 46 млрд. USD, или 49% (фиг. 2). Тук обаче те заемат сравнително по-малък дял в износа на горива и минерали – около 75%. При вноса преобладават обработените изделия (73 млрд., или 62%), от които машините и оборудването имат с около 6 процентни пункта по-нисък от средния за Африка дял – 44%. За изследвания период най-висок е ръстът на стойността както на износа, така и на вноса на горива (съответно 3 и 5 пъти), докато обработените изделия и селскостопанските продукти показват сходни темпове – около 10% среден годишен ръст при износа и около 15-16% при вноса.

Фигура 2

Търговия на COMESA (2011 г., млн. USD)

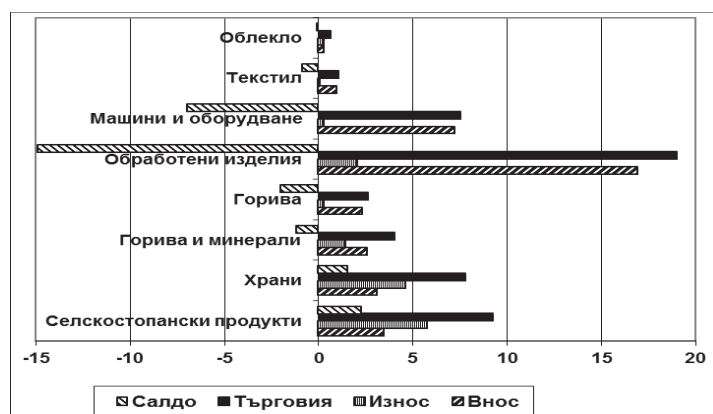

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

В Източноафриканската общност, най-малката изследвана РИО с относително нисък дял в търговията на континента (3%), основно място в износа заемат селскостопанските продукти (6 млрд. USD, или 62%), а във вноса – обработените изделия (17 млрд. USD, или 71%), като машините и оборудването имат относително нисък дял - 40% (фиг. 3). За периода 2002 – 2011 г. вносът на всички изследвани стоки нараства значително повече от износа (с 5-8 процентни пункта средногодишно), като най-голяма е разликата при горивата – износа остава същият, докато вносът се увеличава близо 5 пъти.

Фигура 3

Търговия на ЕАС (2011 г., млн. USD)

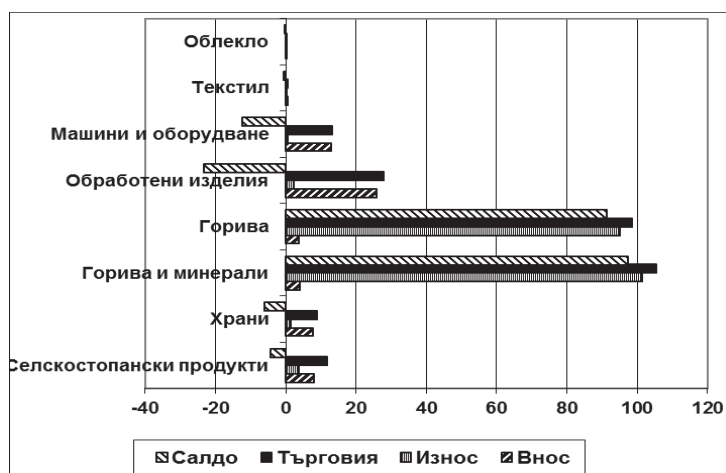
Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Стокова структура на външната търговия на регионалните икономически общности в Африка

Търговията на Икономическата общност на държавите от Централна Африка (фиг. 4) е доминирана от износа на горива и минерали (95% от износа), като горивата представляват 94% от него. Той бележи и най-съществено увеличение за изследвания период – близо 6.5 пъти. Тук най-голямо значение има икономиката на Ангола с 18% дял от общия износ на горива на континента. За разлика от други РИО вносът на обработени изделия и особено на машини и оборудване в ECCAS е сравнително малък като стойност (25 млрд. USD). На тази разлика с останалите РИО се дължи и положителното търговско салдо на общността – близо 70 млрд. USD за 2011 г.

Фигура 4

Търговия на ECCAS (2011 г., млн. USD)

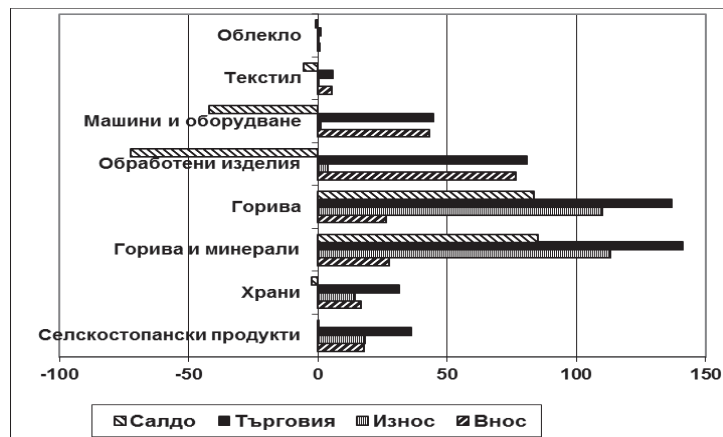

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

През 2011 г. около 80% от износа на Икономическата общност на държавите от Западна Африка (фиг. 5) се дължат на най-големия производител на горива на континента – Нигерия (с близо 1/3 дял от общия износ на горива и минерали в Африка). В ECOWAS износът на горива е близо 98% от този на горива и минерали. За изследвания период горивата бележат и най-висок ръст – около 6 пъти. За 2011 г. най-голям дял във вноса имат обработените изделия (62%), като близо 2/3 от тях са машини и оборудване (най-съществен дял в целия континент). В този внос освен Нигерия (37%) сериозно място имат Либерия (22%) и Гана (12%). И вносът, и износът на селскостопански продукти и храни са със сравнително малки стойности от около 16-18 млрд. USD за 2011 г.

Фигура 5

Търговия на ECOWAS (2011 г., млн. USD)

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Селскостопанските стоки и храните заемат относително висок дял от износа на Междуправителствения орган за развитие – съответно 31 и 25% за 2011 г., а делът на горивата е сравнително нисък – 57% (фиг. 6). И тук обработените изделия са най-голямото перо във вноса – 70%, но машините и оборудването са по-малка от средното за Африка част от тях (40%). Тенденциите при вноса и износа на всички продукти са близки до средните за континента.

Фигура 6

Търговия на IGAD (2011 г., млн. USD)

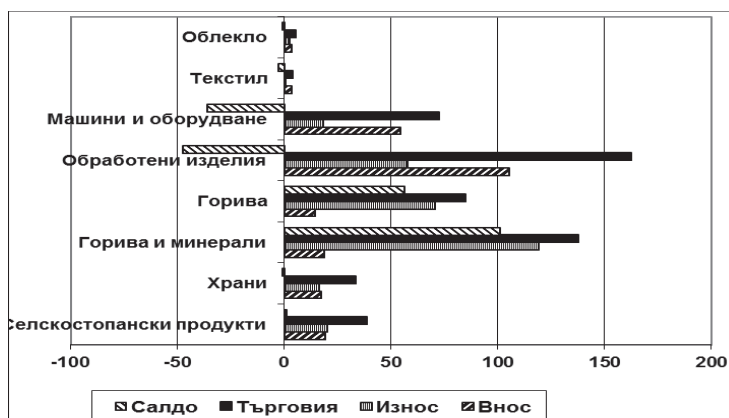
Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

Стокова структура на външната търговия на регионалните икономически общности в Африка

Южноафриканската общност за развитие е най-големият износител на обработени стоки (58 млрд. USD), като на първо място е РЮА с 45% от общия износ на континента (фиг. 7). Висока стойност в износа имат и металните руди и минералите, а на горивата се падат под 60% от износа на горива и минерали. Търговията със селскостопански стоки и храни е относително балансирана. И тук тенденциите за разглеждания период са подобни на средните за континента – стойността на вноса на почти всички продукти се увеличава по-бързо от тази на износа (с 8-10 процентни пункта средногодишно). Като положителна може да се отчете тенденцията при горивата и минералите, където вносът и износът имат почти изравнени темпове на нарастване.

Фигура 7

Търговия на SADC (2011 г., млн. USD)

Източник. UNcomtrade for WITS и собствени изчисления.

*

Тежката зависимост на Африка от суровините като основен източник на приходи от износа, която, както беше проследено, продължава да е налице и през последното десетилетие, е по-голяма, отколкото във всички останали развиващи се региони и води до уязвимост на държавите от континента от капризите на пазара и метеорологичните условия. Потвърждава се констатацията, че нестабилността на цените на суровините, произтичаща от шокове на предлагането, е причина за намаляване на доходите, инвестициите и темпа на растеж и увеличаване на задлъжнялостта и бедността в Африка (UNCTAD, 2003, р. 1-2).

Относително статичната стокова структура на износа на африканските държави свидетелства за липсата на значимо икономическо реструктуриране, и то не само през последното десетилетие, а през целия постколониален период. Някои страни правят опити за диверсификация на външната си тър-

говия и намаляване на зависимостта на износа си от ограничен брой суровини. Част от тях успяват да осъществят това чрез развитието на нови, нетрадиционни експортни стоки (Мароко и Тунис в Северна, Гана, Сенегал и Кот д'Ивоар в Западна, Кения, Танзания и Зимбабве в Източна и Южна Африка). За всички посочени държави основната износна стока вече осигурява под 1/3 от приходите от външна търговия. На практика във всички страни броят на изнасяните стоки нараства значително през последното десетилетие, но въпреки това те остават с малък дял в стойността на износа (например в държави-износители на горива като Нигерия и Габон). Освен проблемите с нестабилността на цените на суровините зависимостта от продуктите на първичния сектор се свързва и с високия риск от гражданска война.⁴

Обработените стоки и най-вече машините и оборудването продължават да заемат висок дял във вноса, който въпреки че е положителен, тъй като става въпрос за инвестиционни активи, отразява две основни слабости на структурата на икономиките на континента. Първата е продължаващата силна зависимост от внос на средства за производство, показваща, че в африканските държави все още не се е осъществила необходимата технологична трансформация. Втората е неуспехът на производствения сектор да заеме полагащото му се от гледна точка на глобалните процеси място при вноса на потребителски стоки, който според Ali-Dinar пропорционално запазва нивата си от началото на 70-те години на миналия век (Ali-Dinar, 1995, p. 30).

Ефектите от образуването на международни икономически обединения облагодетелстват малките и бедните държави, тъй като те могат да концентрират усилията си към неголям брой експортни стоки без опасност да претоварят поглъщателната способност на пазара (Graham, 1948, p. 183). В икономическата теория се смята, че икономическата интеграция води до ръст на производството и просперитета поради оптимизирането на пространствената организация на факторите за производство и производствената специализация, увеличаваща сравнителните предимства на страните-членки (Панушев, 2003, с. 38). Емпиричният анализ обаче показва, че във всички РИО в Африка се наблюдават еднакви тенденции, които са характерни за целия континент - износ на суровини и внос на промишлени стоки (и то на едни и същи) - доказателство, че РИО не осъществяват ползите от икономическата интеграция в търговията със стоки от гледна точка на възможностите за реструктуриране на икономиките така, че да се използват сравнителните им предимства.

Използвана литература:

Желязкова, В. (2010). Икономически ефекти от динамиката на цената на суровия петрол в международната търговия. С.

⁴ За подробно изследване на връзката между зависимостта от износ на първични стоки и риска от гражданска война вж. Collier, 2002.

Костадинов, А. (2013). Ценовата нестабилност и несигурност на пазарите на зърно. Управление и устойчиво развитие 2013. С.: ЛТУ.

Малхасян, Е. (1979). Неоколониализъм – икономически действия и политически цели. С.: Партиздат.

Маринов, В. (1999). Регионална икономическа интеграция. С.: УИ „Стопанство“.

Панушев, Е. (2003). Икономическа интеграция в Европейския съюз. С.: „Некст“.

Afari-Gyan, N. A. (2011). Transforming Africa's Structure and Composition of Trade after the Global Economic Crisis. - In: Simon J. (ed.). Evenett Africa Resists the Protectionist Temptation: The 5th GTA Report. CEPR, p. 63-73.

Ali-Dinar, A. B. (ed). (1995). External Trade, Debt and Resource Flows. - In: Report on the economic and social situation in Africa. ECA, Addis Ababa, p. 25-42.

Aryeetey, E. and A. Oduro. 1996. Regional Integration Efforts in Africa: An Overview. - In: J. J. Teunissen(ed.). Regionalism and the Global Economy: The Case of Africa. The Hague: FONDAD, p. 11-49.

Chauvin, S. (2004). Role of Private Sector in Regional Integration Process in Southern Africa. - In: K. Wohlmuth (ed.). Private And Public Sectors: Towards a Balance. Bremen, p. 27-56.

Collier, P. (2002). Primary Commodity Dependence and Africa's Future. Paper presented at the Annual Proceedings of the World Bank Conference on Development Economics. New York: Oxford University Press and World Bank.

Graham, F. (1948). The Theory of International Values. Princeton.

Kaldor, N. (1987). The role of commodity prices in economic recovery. World Development, 15, 5. Elsevier. p. 551–558.

Osakwe, P. N. (2007). Foreign Aid, Resources and Export Diversification in Africa: A New Test of Existing Theories. ATPC Work in Progress N 61.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2012a). Development Aid at a Glance, Statistics by Region, Africa. OECD Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2012b). OECD Economic Outlook 2012. OECD Publishing.

African Development Bank. (2012). African Economic Outlook 2012: Promoting Youth Employment. OECD Publishing.

Economic Commission for Africa (2004). Assessing Regional Integration in Africa. Addis Ababa

Economic Commission for Africa (2010). Assessing Regional Integration in Africa IV. Enhancing Intra-African Trade. Addis Ababa.

Economic Commission for Africa (2012). Assessing Regional Integration in Africa V. Towards an African Continental Free Trade Area. Addis Ababa.

United Nations Conference on Trade and Development (2003). Economic Development in Africa: Trade Performance and Commodity Dependence. Geneva.

World Trade Organization (2012). International Trade Statistics 2012. WTO. Geneva.

Статистически източници:

IMF Statistics Database, <http://stat.wto.org>

United Nations Commodity Trade Statistics Database, <http://comtrade.un.org/>

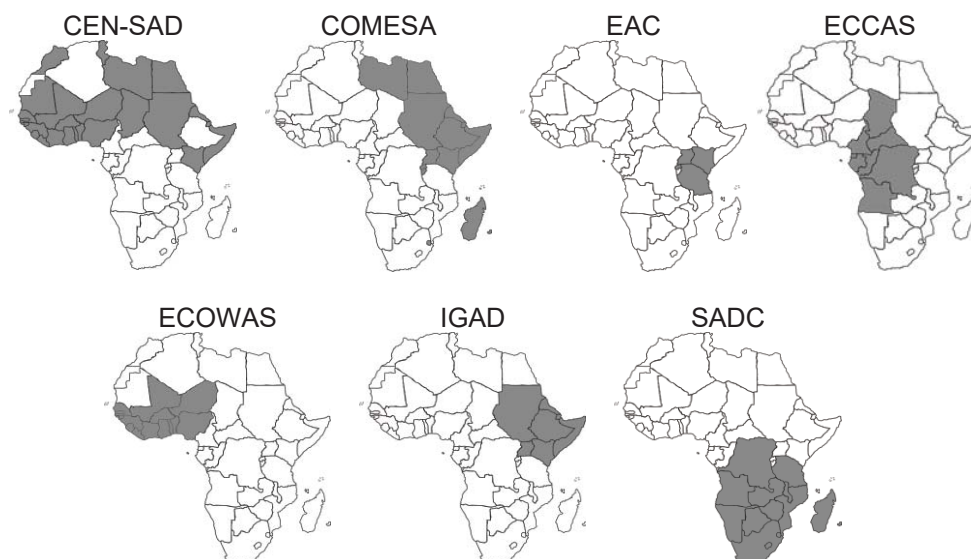
World DataBank, African Development Indicators, <http://databank.worldbank.org>

World Integrated Trade Solution, <http://wits.worldbank.org>

WTO Statistics Database, <http://stat.wto.org>

Приложение

Регионални интеграционни общности в Африка

Държави-членки на избраните РИО:

Общност на Сахел-Сахарските държави (CEN-SAD): Бенин, Буркина Фасо, Гамбия, Гана, Гвинея, Гвинея-Бисау, Джибути, Египет, Еритрея, Капе Верде, Кения, Коморски острови, Кот д'Ивоар, Либерия, Либия, Мали, Мавритания, Мароко, Нигер, Нигерия, Сао Томе и Принципи, Сенегал, Сиера Леоне, Сомалия, Судан, Того, Тунис, Централноафриканска република, Чад

Общ пазар за Източна и Централна Африка (COMESA): Бурунди, ДР Конго, Джибути, Египет, Еритрея, Етиопия, Замбия, Зимбабве, Кения, Коморски острови, Либия, Мадагаскар, Малави, Мавриций, Руанда, Сейшели, Судан, Свазиленд, Уганда

Източноафриканска общност (EAC): Бурунди, Кения, Руанда, Танзания, Уганда

Икономическа общност на държавите от Централна Африка (ECCAS): Ангола, Бурунди, ДР Конго, Екваториална Гвинея, Габон, Камерун, Конго, Сао Томе и Принципи, Централноафриканска република, Чад

Икономическа общност на държавите от Западна Африка (ECOWAS): Бенин, Буркина Фасо, Гамбия, Гана, Гвинея, Гвинея-Бисау, Капе Верде, Кот д'Ивоар, Либерия, Мали, Нигер, Нигерия, Сенегал, Сиера Леоне, Того

Междуправителствен орган за развитие (IGAD): Джибути, Еритрея, Етиопия, Кения, Сомалия, Судан, Уганда

Южноафриканска общност за развитие (SADC): Ангола, Ботсуана, ДР Конго, Лесото, Мадагаскар, Малави, Мавриций, Мозамбик, Намибия, РЮА, Сейшели, Свазиленд, Танзания, Замбия, Зимбабве

5.III.2013 г.